

<https://helda.helsinki.fi>

Väittelytaidoilla vihapuhetta vastaan

Honkasalo, Julian

2020-10-30

Honkasalo , J 2020 , ' Väittelytaidoilla vihapuhetta vastaan ' , Kalevi Sorsa Säätiö:
Impulsseja , Vuosikerta. 10/2020 , Sivut 3-17 .

<http://hdl.handle.net/10138/324945>

publishedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

IMPULSSEJA Lokakuu 2020

VÄITTEILYTAIDOILLA VIHAPUHETTA VASTAAN

JULIAN HONKASALO

VÄITTEILYTAIDOILLA VIHAPUHETTA VASTAAN

JULIAN HONKASALO

Vihapuhe tarkoittaa yleisesti sellaista ilmaisua, joka halventaa, vainooa, leimaa tai kannustaa väkivallantekeihin esimerkiksi ihonvärin, uskonnon, sukupuolen, vammaisuuden tai seksuaalisen suuntautumisen perusteella.

Vihapuheen levittäminen on paikoin systemaattista ja perustuu usein haitallisiin argumentointikäytäntöihin, jotka voivat olla yhtä vakavia kuin valehtelu. Vihapuheen levittäjän tarkoituksena ei tällöin ole keskustella ja väitellä vaan manipuloida, harhauttaa, sumuttaa, vääristellä ja valehdella.

Vihapuhetta olisi kitkettävä ennaltaehkäisevästi edistämällä kansalaisten verkkolukutaitoa muun muassa lisäämällä argumentaatio-oppi opetusohjelmiin. Valtiollisin toimin olisi myös selvitettävä ne tahot, jotka rahoittavat vihapuheen levittämistä.

SISÄLLYS

Johdanto: Vihapuhe on tekemistä 3

Me ja muut: kun yhteisöllisyys toimii vihapuheen perustana 5

Vihapuhe ja informaatiovaikuttaminen 7

Sananvapaus on ihmisoikeus, mutta suojaako sananvapaus vihapuhetta? 9

Vihapuheen kaavamaisuus 11

Lopuksi: Miten puuttua tietoiisiin ja tahallisiin argumentointivirheisiin? 13

Lähteet 15

JULKAISU ON OSA Kalevi Sorsa -säätiön Eriarvoisuuden vähentäminen -hanketta (2019–2023). Hankkeessa tuotetaan monipuolista tietoa eriarvoisuudesta ja etsitään keinoja eriarvoisuuden vähentämiseksi.

© Kirjoittaja ja Kalevi Sorsa -säätiö 2020.

Kalevi Sorsa -säätiö on sosiaalidemokraattinen ajatushautomo, joka ylläpitää yhteiskunnallista, tasa-arvoa ja demokratiaa edistävää keskustelua.

JOHDANTO: VIHAPUHE ON TEKEMISTÄ

ENGLANTILAINEN FILOSOFI J. L. Austin esitti teoksessaan *Näin tehdään sanoilla* (1962)¹, että kielenkäyttö on performatiivista toimintaa. Puhuessamme emme ainoastaan esitä tosia tai epätosia väitteitä tai kuvaile maailmaa, vaan tuotamme myös uusia merkityksiä ja sen myötä rakennamme ja muokkaamme todellisuutta. Austinin ajattelu oli saksalaisfilosofi Ludwig Wittgensteinin myöhäisten kieltä käsittelevien filosofisten tutkimusten inspiroima.² Wittgensteinin mukaan sanojen merkitys on aina sidoksissa asiayhteyteen ja jo olemassa oleviin sosiaalisiin käytäntöihin. Samat sanat voivat tarkoittaa eri asioita riippuen siitä, missä yhteydessä niitä käytetään. Kielenkäyttö onkin Wittgensteinin mukaan eräänlaista peliä. Kielifilosofisesti ajateltuna sanan merkitys on sen käyttö kielipelissä.³ Kun kieltä tarkastellaan asioiden tekemisenä ja luomisena, vihapuhe voidaan ymmärtää tekemiseksi. Näin ilmiössä ei ole kyse pelkästään tunneilmaisusta, vaan teoista, jotka luovat uusia merkityksiä ja todellisuutta.

Vihapuhe on vakiintunut termi arkikielessä, vaikka Suomen lainsäädännöstä *vihapuhe*-käsitettä ei sellaisenaan löydy. Yleisesti vihapuhe tarkoittaa ilmaisua, joka halventaa, vainoaa, leimaa tai kannustaa väkivallantekoihin esimerkiksi ihonvärin, uskonnon, sukupuolen, vammaisuuden tai seksuaalisen suuntautumisen perusteella. Rikoslaisissa tällaisiin ilmaisuihin viitataan muun muassa kohdassa, jossa on määriteltä kiihottaminen kansanryhmää vastaan.⁴ Vaikka laissa käytetään vanhanaikaista termiä ”kansanryhmä”, käytännössä lain on tarkoitus suojata myös ihmisryhmiä, jotka ovat joutuneet rikoksen kohteeksi esimerkiksi vammaisuuden, ihonvärin, seksuaalisen suuntautumisen tai vakaumuksen perusteella. Kun edellä mainitut ominaisuudet ovat olleet kiihottamisrikoksen vaikuttimina, myös rangaistus on kovempi.⁵ Arkikielessä puhutaan tällöin viharikoksesta, vaikka lainsäädäntö ei määrittele *viharikos*-termiä erikseen. Lisäksi yhdenvertaisuuslaissa (§14) on *häirintä*-nimike, joka voi tarkoittaa esimerkiksi jotakin henkilöä tai ryhmää vastaan verkossa julki-levitettyä, ihmisarvoa loukkaavaa puhetta tai kuvia.⁶ Yleisesti tässä yhteydessä puhutaan usein verkkovihasta. Erikseen säädetään vielä esimerkiksi kunnianloukkauksesta ja laittomasta uhkauksesta. Tasa-arvolaki taas kieltää seksuaalisen häirinnän sekä sukupuolen ilmaisuun ja sukupuoli-identiteettiin perustuvan häirinnän.⁷ Oikeusministeriön valmistelema rikoslain muutosesitys, jonka mukaan sukupuoleen perustuvasta viharikoksesta määrättävää rangaistusta voitaisiin koventaa, on edennyt lausuntokierrokselle. Hallitus antanee esityksen loppuvuodesta 2020.

Se, onko kyseessä kiihottaminen kansanryhmää vastaan, häirintä, kunnianloukkaus tai laiton uhkaus, ratkaistaan laajemman asiayhteyden ja kokonaisuuden, ei pelkän yksittäisen ilmaisun tai sanan perusteella. Esimerkiksi kiihottamisrikoksen

1 Austin 2016.

2 Harris & Unnsteinsson 2018.

3 Wittgenstein 1999.

4 Rikoslaki, 11. luku §10 (511/2011): Kiihottaminen kansanryhmää vastaan.

5 Rikoslaki, 6 luku § 5 (511/2011): Koventamisperusteet.

6 Yhdenvertaisuuslaki, 3. luku §14 (1325/2014): Häirintä.

7 Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta, §7 (8.8.1986/609): Syrjinnän kieltö.

VIHAPUHE EI OLE PELKÄSTÄÄN TUNNEILMAISUA
VAAN TEKOJA, JOTKA LUOVAT UUSIA MERKITYKSIÄ
JA TODELLISUUTTA.

kriteerien täyttymiseksi teon täytyy olla tahallinen. Kiihottamisrikoksessa vihapuheen tulee myös olla saatettu laajan yleisön saataville esimerkiksi sosiaalisen median välityksellä.

Vuoden 2019 eduskuntavaalien Ylen vaalikoneeseen annetut vastaukset osoittivat, että kaikkien puolueiden ehdokkaista selvä enemmistö kannatti sitä, että vihapuhe määriteltäisiin ja asetettaisiin rangaistavaksi Suomen rikoslaisissa. Ainoastaan perussuomalaisista enemmistö vastusti uudistusehdotusta.⁸

Euroopan neuvoston ministerikomitean suosituksen mukaan ”vihapuhetta ovat kaikki ilmaisumuodot, jotka levittävät, lietsovat, edistävät tai oikeuttavat etnistä vihaa, ulkomaalaisvastaisuutta, antisemitismia tai muuta vihaa, joka pohjaa suvaitsemattomuuteen.”⁹ Sukupuolten tasa-arvoa käsittelevässä strategisessa ohjelmassa määritellään lisäksi seksistinen vihapuhe (sexist hate speech), johon kuuluu muun muassa ”häpäisy, kehon pilkkaaminen, kosto-porno (seksuaalisten kuvien jakaminen ilman vastaanottajan suostumusta), brutaalit ja seksuaalisoidut tappouhkaukset, raiskaus- ja väkivaltauhkaukset, ulkonäköä, seksuaalisuutta tai sukupuoli-roolia loukkaavat kommentit.”¹⁰ Seksismillä tarkoitetaan katsomusta tai ideologiaa, joka asettaa sukupuolet hierarkkiseen ja eriarvoiseen asemaan. Sukupuolistereotypiat ja -normit taas ovat odotuksia ja vaatimuksia siitä, millä tavoin eri sukupuolta edustavien ihmisten tulisi käyttäytyä ja miltä heidän pitäisi näyttää, miten pukeutua, liikkua tai puhua. Usein seksistisiin asenteisiin liittyy myös käsitys, että jotkut ihmiset ovat luonnostaan arvostetumpia esimerkiksi heihin liitetyn maskuliinisuutensa takia ja että heillä tulisi sen takia olla enemmän vapauksia, oikeuksia tai korkeampi palkka kuin feminiinisiksi katsotuilla ihmisillä. Seksismi ei ole sama asia kuin misogynia, joka tarkoittaa suoraa naisten ja tyttöjen aliarvostamista tai vihaamista. Seksismi ei kohdistu vain tyttöihin ja naisiin, vaan syrjintä voi kohdistua myös feminiinisinä pidettyihin poikiin sekä sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin.¹¹

Vihapuheen kohteeksi joutuu hyvin kirjava joukko ihmisiä tai ryhmiä, jotka useimmiten ovat vähemmistöasemassa. Suomen oikeuskäytännön kontekstissa erityisesti arabitaustaiset ja Afrikan maista tulevat maahanmuuttajat, turvapaikanhakijat sekä muslimit joutuvat vihapuheen kohteiksi. Myös sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöt ovat riskiryhmä vihapuheelle ja häirinnälle. THL:n vuonna 2019 julkaiseman kouluterveyskyselyn mukaan sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvista yläkoululaisista keskimäärin 40 prosenttia oli kokenut häiritsevää seksuaalista ehdottelua tai ahdistelua.¹² Myös tiettyihin ammattiryhmiin kuuluminen tai julkinen asema voi olla syy joutua vihapuheen kohteeksi. Esimerkiksi toimittajat, tutkijat, poliitikot, tuomarit, syyttäjät, terveydenhuollon työntekijät ja virkahenkilöt joutuvat vihapuheen kohteeksi. Usein vihapuheen pyrkimyksenä on silloin tietoisesti ja järjestäytyneesti vaikuttaa yhteiskunnalliseen keskusteluun ja poliittiseen päätöksentekoon.¹³

Jo pelkkä valtaväestöstä eroava kieli, tausta, vakaumus, kehollinen ilmaisu, ääni, sukupuoli-identiteetti, seksuaalisuus tai muu ominaisuus voi olla tekijä, joka altistaa yksittäisen henkilön tai ryhmän vihapuheelle. Vakavimmillaan vihapuheen tarkoitus on dehumanisoida kohde, eli viedä tältä ihmisarvo, jotta esimerkiksi ulossulkeminen, syrjintä tai fyysisen väkivallan käyttö kohdetta kohtaan nähtäisiin yleisesti joko oikeutettuna, ansaittuna tai vähäpätöisenä asiana.¹⁴ Pahimmillaan dehumanisoidun ihmisen elämä nähdään arvottomana. Näin myöskään hänen raiskaamistaan tai tappamistaan ei pidetä vakavana asiana, eikä uhrin nähdä ansaitsevan oikeutta. Vaikka useimmiten vakavissa vihapuhetapauksissa on kyse epäsuhtaisesta valta-asemasta, jossa valta-asemassa oleva henkilö, enemmistöryhmä tai liike hyökkää

8 Yle 2.4.2019.

9 Euroopan Neuvosto 1997.

10 Euroopan Neuvosto 2016.

11 Cowan ym. 2005; Kimmel 2009.

12 THL 2019.

13 Sisäministeriö 2019.

14 Tsesis 2002, 6.

vähemmistöryhmiä vastaan, myös vähemmistöt saattavat kohdistaa vihapuhetta toisia vähemmistöryhmiä kohtaan.

Vihapuhe ei tutkimusten mukaan pyri todenmukaisuuteen tai perustamaan väitteitä argumentointiin. Sen tarkoituksena ei alun perinkään ole aito, läpinäkyvä kommunikaatio vaan muun muassa huvittelu, vallankäyttö, uuvuttaminen, vaieneminen tai julkisuuden tavoittelu.¹⁵

15 Pöyhtäri ym. 2013; Sisäministeriö 2019.

ME JA MUUT: KUN YHTEISÖLLISYYS TOIMII VIHAPUHEEN PERUSTANA

Historiassa vihapuhetta on esiintynyt eri muodoissa niin kauan kuin ihmisyyhteiskuntia on ollut olemassa. Usein muukalaisiksi tai vihollisiksi katsottuja ryhmiä tai sosiaalisia normeja tahattomasti tai tarkoituksella rikkovia henkilöitä on pidetty eläimellisinä, barbaareina, noitina, moraalittomina, perversseinä tai tappavia tauteja levittävinä. Suomessa vihapuheella on pitkät perinteet erityisesti romanien, saamelaiden ja venäjänkielisten väestöryhmien syrjinnässä. Kielen lisäksi luokkatausta, vammaisuus, orpous, sairaus tai köyhyys on ollut tekijä, joka on altistanut halveksunnalle ja vihapuheelle.¹⁶

16 Mattila 1999.

Amerikkalainen politiikan tutkimuksen professori Benedict Anderson esitti vuonna 1983 julkaistussa klassikkoteoksessaan *Kuvitellut yhteisöt – Nationalismin alkuperän ja leviämisen tarkastelua*, että kansallistunne edellyttää aina kuvitteellisen poliittisen yhteisön, johon ”me” kuulumme¹⁷. Kansat ovat hänen mukaansa kuvitteellisia yhteisöjä ja siten kansallismielisyys edellyttää yhteenkuuluvuuden kokemusta. Ajatus kansasta (*demos, populus*) kuninkaan tai kirkon korvaavana uudenlaisena suvereenina on moderni ajatus. Sen muodostumiseen vaikutti erityisesti painokapitalismin synty eli printtimedia ja kansankielisten kirjojen leviäminen, mutta myös moderni koululaitos. Painokapitalismi mahdollisti sen, että toisilleen tuntemattomat ihmiset eri paikkakunnilla pystyivät kokemaan yhteenkuuluvuuden ja samankaltaisuuden tunnetta ja sen myötä luomaan paikasta riippumattoman yhteisöllisyyden. Andersonin mukaan kansallisen yhteenkuuluvuuden tunne tai nationalismi itsessään ei siis ole negatiivinen asia.

17 Anderson 2007.

Filosofit Ernesto Laclau ja Chantal Mouffe näkevät politiikan itsessään demokraattisena itsemäärittelyä ja kamppailuna kansan merkityksestä ja määritelmästä. Heidän mukaansa erityisesti populismi on eräänlaista itsemäärittelyä ja rajanvetoa siitä, kuka kuuluu ”meihin” ja kuka ”muihin”.¹⁸ Erilaisten ryhmien väliset väittelyt, agonismi – eli verbaalinen kamppailu ja protesti – ja jopa politiikan polarisaatio kuuluvat demokratiaan. Vaihtoehtona he näkevät autoritarismin, joka tukahduttaa poliittisen väittelyn ja vapaan itsemäärittelyn kokonaan. Tämän takia niin sanotun agonistisen demokratian suojeleminen on heidän mukaansa erityisen tärkeää.

18 Herkman 2019.

Vihapuheen tutkimuksen näkökulmasta eronteko ”meidän” ja ”muiden” välillä ei kuitenkaan aina ole demokraattisen politiikan mukaista itsemäärittelyä, väittelyä, kritiikkiä, protestia tai välttämättä edes rauhanomaista toimintaa. Esimerkiksi eurooppalaisen antisemitismin ja kolonialismin historia osoittaa, kuinka toisen maailmansodan kansanmurhia edelsi järjestelmällinen, dehumanisoiva propaganda ja vihakampanjointi. Saksanjuutalainen poliittinen ajattelija ja filosofi Hannah Arendt esittikin *Totalitarismin synty* -teoksessaan, että massatuhoja edeltää aina

normalisoitunut, yleinen käsitys joidenkin ihmisryhmien toiseudesta ja täydellisestä hyödyttömyydestä tai ylimääräisyydestä.¹⁹

Esimerkiksi 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa Yhdysvalloissa ja Euroopassa kehittynyt tieteellinen rotuoppi eli eugeniikka vahvisti ja normalisoi käsityksen ihmisestä lajina, joka jakautui hierarkkisesti rotuihin. Samalla rodullistaminen ja lajiajattelu mystifioi ja romantisoi jo valistuksen aikana vallinneita näkemyksiä eri kulttuureista, kansoista jaroduista. 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun perimäteorioihin sekä antropologiaan pohjautuva eugeniikka loi uudenlaisen, tieteellisesti perustellun järjestelmän, jonka mukaan ihmiset voitiin jakaa geneettisesti puhtaaseen, ylivertaiseen ja kaikkein sivistyneimpään rotuun ja siitä alempiarvoisiin rotuihin. Yhteiskuntaa oli suojeltava saastumiselta ja rappeutumiselta estämällä alempiarvoisina ja degeneroituneina pidettyjä väestöryhmiä lisääntymästä (negatiivinen eugeniikka) ja samalla kannustamalla kaikkein korkeimpana ja sivistyneempänä pidettyjä väestöryhmiä lisääntymään (positiivinen eugeniikka).²⁰ Degeneraation käsite, eli rappeutuminen tai huonoon suuntaan tapahtuva evoluutio, oli tutkimuksen keskiössä. Eugeniikka oli aina 1970-luvulle asti arvovaltaisena pidetty tiede, jonka tutkimukseen, kansainväliseen kehittämiseen ja asiantuntijuuteen sekä opettamiseen osallistui muun muassa Helsingin yliopiston perinnöllisyystieteen professori Harry Federley ja rikosoikeuden professori Brynolf Honkasalo. Eugeniikan kaksi arvokkaimpana pidettyä tehtävää olivat yhteiskunnan rappeutumisen estäminen, hyvää perimää omaavien ihmisten syntyvyyden lisääminen sekä rodun tai kansan puhdistaminen ja jalostaminen tulevia yhteiskuntia ja koko ihmiskunnan tulevaisuutta ajatellen.²¹

Kun eugeniikka politisoitui, siitä tuli valtioiden väestöpoliittinen ohjelma, johon kuului muun muassa sterilisaatio- ja aborttilainsäädäntöä. Rotuhygieniaohjelmien kohteeksi joutuneet ihmiset joko kannustettiin, suostuteltiin tai pakotettiin läpikäymään kirurginen sterilisaatio tai abortti – sen mukaan, mitä kunkin maan lainsäädäntö mahdollisti. Siinä missä aikaisempien vuosisatojen siirtomaakolonialismi, imperialismien aikakausi ja euroatlanttinen orjakauppa olivat tuottaneet rasistisen poliittisen ja taloudellisen järjestelmän, joka perustui ihonväriin, eugeenisissa kansantalous- ja väestöpoliittisissa ohjelmissa alempiarvoisiksi katsottuja väestöryhmiä ja ihmisiä saatettiin pitää rotua tai kansaa rappeuttavina minkä tahansa oletetun tai keksityn erilaisuuden nojalla. Näihin ”meidät” ”muista” erottaviin ominaisuuksiin kuului muun muassa köyhyys, lukihäiriö, viittomakielisyys, alkoholismi, homoseksuaalisuus, naisten ”irtolaisuus”, naisten ja nuorten miesten seksiyö sekä siirtolaisuus.

1900-luvun historian näkökulmasta onkin tärkeää muistaa, ettei vihapuhe synny tyhjiössä vaan se edellyttää ja kumpuaa yhteiskunnassa jo vallitsevista ja yleisesti omaksutuista sosiaalisista ja poliittisista normeista. Se vaatii siis toistuvaa altistamista ja altistumista. Ihmisten jatkuva altistaminen vihapuheelle aiheuttaa lopulta yleisen turtuneisuuden, jolloin vihapuhe normalisoituu.²² Eugeniikka itsessään oli

19 Arendt 2016; Honkasalo 2020a.

20 Mattila 1997.

21 Mattila 1997.

22 Soral, Bilewicz ja Winiewski 2017.

TOISEN MAAILMANSODAN KANSANMURHIA EDELSI
JÄRJESTELMÄLLINEN, DEHUMANISOIVA PROPAGANDA
JA VIHAKAMPANJOINTI.

aikanaan arvovaltaisena pidetty, legitiimi tiede, eikä sitä pidetty esimerkiksi vihapuheena tai nykyisen ymmärryksemme mukaisena kiihottamisena kansanryhmää vastaan. 1900-luvun alkuun mennessä oppia kuitenkin käytettiin Troijan hevosen ajamaan läpi muun muassa Yhdysvaltojen afroamerikkalaisia sortavaa segregaatio-politiikkaa ja Euroopassa kansanmurhiin tähtäviä valtiollisia ohjelmia. Kuten Arendt väitti, toisen maailmansodan aikaiset totalitaristiset järjestelmät lopulta sortuivat, mutta niistä jäi jäljelle sirpaleita, jotka kiteytyvät ikään kuin kristallit ja nousevat esiin myöhemmin aikakausina ottaen uuden ja yllättävän muodon.²³ Vihapuhe hyödyn-tääkin usein jo olemassa olevia stereotyyppioita ja ennakkoluuloja eri ihmisryhmistä. Tämän takia on tärkeää pohtia esimerkiksi keskinäiseen solidaarisuuteen perustuvia yhteisöllisyyden muotoja sen sijaan, että yhteisöllisyys määrittäisi aina pelkästään jaetun kansan, uskonnon, identiteetin, kielen tai verenperimän kautta.

23 Arendt 2016.

VIHAPUHE JA INFORMAATIOVAIKUTTAMINEN

Informaatiota saadaan nykypäivänä hyvin nopeasti ja samanaikaisesti useilta eri kanavilta ja eri laitteiden avulla, kun aikaisemmin tietoa omaksuttiin lineaarisesti, pääsääntöisesti lukemalla painetun kirjan sivua vasemmalta oikealle ja alas. Arkikielessä kuvaillaankin usein kokemusta, että ajattelusta on tullut pätkittäistä, epälineaarista, lyhytjännitteistä ja koko ajan keskeytyvää. Samalla sellaiset sanat kuin informaatiotulva, infoähky ja digipaasto ovat yleistyneet. Sosiaalinen media mahdollistaa nopean, reaaliajassa tapahtuvan ja suuria yleisöjä tavoittavan viestinnän. Vaikka internet edistää tiedon saavutettavuutta, verkostoitumista ja demokratian kannalta elintärkeää keskusteluun osallistumista sekä esimerkiksi ihmisoikeusrikkomusten paljastamista, se on myös tehokas väylä vihan kylvämiseen ja levittämiseen.

Vihapuheen julkisen levittämisen yksilöpsykologisia syitä ja motivaatiota on pohdittu useissa tutkimuksissa sekä kansainvälisten työryhmien ja kansalaisjärjestöjen tuottamissa raporteissa. Helsingin poliisilaitoksen mukaan vihapuheen levittäjiä 98 prosenttia on yli 30-vuotiaita ja heistä 85 prosenttia on miehiä.²⁴ Koneen Säätiön rahoittamat *Communities of Hate* (2013–2016) sekä *Vihan verkko* -tutkimushankkeet (2014–2015) taas osoittivat, että suuri osa vihamielisiä viestejä lähettelevistä miehistä oli impulsiivisia ja osalla ilmeni narsistisia tai psykopaattisia piirteitä.²⁵ Amerikkalaisen Southern Poverty Law Center -kansalaisjärjestön mukaan joukkosurmaan kannustavien verkkoryhmien käyttäjistä ja joukkosurmaajista suuri osa on valkoisia, nuoria miehiä.²⁶ Vaikka yksilöpsykologia valottaa ilmiötä osin, vihapuhe ei kuitenkaan ole pelkästään ihmisen primääritunteista, yksilöpsykologisista syistä – kuten esimerkiksi persoonallisuuden häiriöistä, tai vaikkapa joustamattomaan maskuliinisuuteen liittyvistä paineista – johtuva ilmiö, vaan kyse on laajemmasta, yhteiskunnallisesta ongelmasta. Kun ilmiön yhteiskunnallinen, valtarakenteisiin liittyvä ulottuvuus otetaan huomioon, vihapuhetta voidaan tarkastella poliittisena kysymyksenä, johon voi puuttua ja vaikuttaa.

24 Sisäministeriö 2019, 23.

25 Kaakinen ja Oksanen, 2018. Katso myös Sest ja March 2017.

26 Hanks ja Ahmed 2018.

Esimerkiksi joidenkin ääriyhmiä retoriikka hyödyntää tietoisesti ja systemaattisesti näennäisargumentteja. Tällöin tarkoitus ei alun perinkään ole eettisiin ja läpinäkyviin pelisääntöihin perustuva kommunikaatio, väittely, kritiikki tai valtavirrasta poikkeavien mielipiteiden esiintuominen vaan antidemokraattinen informaatiovaikuttaminen.²⁷ Tämän tyyppinen, haitalliseen vaikuttamiseen tähtäävä vihapuhe on organisoitua ja jopa kansainvälisesti rahoitettua. Se hyödyntää uusia teknologioita mahdollisuuksia kuten haittaohjelmia ja niin sanottua bottitehtailua, eli

27 Blassnig ym. 2019

esimerkiksi tuottaa tekaistuja sosiaalisten median profiileja, seuraajia, katselukertoja ja klikkauksia. Lisäksi organisoidun vihapuheen sanomaa levitetään valemedioiden välityksellä. Vakavissa tapauksissa hybrdivaikuttamisella pystytään manipuloimaan vaalikampanjoita, äänestyskäyttäytymistä, vaalituloksia tai jopa tutkimustuloksia ja julkaisuja sekä median uutisointia. Tällöin trollauksesta²⁸ voidaan puhua informaatio- ja sosiaalisen median välisenä välineenä.

Poliittisten ääriliikkeiden tapa hyödyntää sosiaalista mediaa painostamiseen ja vaimentamiseen on normalisoitunut ahdasmielisyyden, valheet, epäeettisyyden ja vastustettavuuden lähes kaikkialla verkossa, missä ihmiset kohtaavat ja keskustelevat.

Esimerkiksi Yhdysvalloissa sekä useassa Euroopan ja Latinalaisen Amerikan maassa naisten lisääntymisoikeuksia sekä sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen perusoikeuksia vastustava poliittinen anti-gender-liikehdintä hyödyntää näennäisargumentteja ja valeuutisia. Liike ajaa poliittisia ja lainsäädännöllisiä uudistuksia, jotka sallisivat naisten ja vähemmistöjen syrjinnän muun muassa opetusohjelmissa, seksuaalikasvatuksessa ja lisääntymisoikeuksiin liittyvässä terveydenhuollossa. Anti-genderismillä on vakavia ja konkreettisia seurauksia. Sen vihapuhetta hyödyntävä retoriikka vaikuttaa yleiseen turvallisuuteen ja rajoittaa muun muassa tieteen tekijöiden sananvapautta, tieteen vapautta ja avointa tieteellistä tiedottamista.²⁹ Äärioikeistoryhmittymät yhdessä kristillisten herätysliikkeiden kanssa ovat 2000-luvulla ottaneet kohteekseen kokonaisia humanistisia ja yhteiskuntatieteellisiä tieteenaloja, kuten sukupuolentutkimuksen, väittäen, että nämä tieteenalat ovat pseudotiedettä tai poliittisesti motivoitunutta ideologista propagandaa.³⁰ Hienovaraisesti organisoidussa lobbauksessa myös tieteen julkisen sektorin rahoittajia maalitetaan. Seurauksena esimerkiksi Unkarissa sukupuolentutkimuksen tieteenalan tutkimusta ja opettamista on rajoitettu siten, että alan tutkimusohjelmat on lakkautettu. Brasiliassa taas on vuodesta 2015 asti säädetty aluehallinnollisia lakeja, jotka kieltävät ”gender”-käsitteen käytön opetuksessa.³¹ Myös Ruotsissa sukupuolentutkimuksen ohjelmia on lakkautettu. Sukupuolentutkimuksen tieteenalan tutkijoita, joista valtaosa on naisia, vainotaan ja uhkaillaan. Yhdysvaltalainen feministifilosofi Judith Butler ja tämän puoliso, politiikan tutkimuksen professori Wendy Brown joutuivat väkivaltaisen häirinnän kohteiksi tutkijavierailulla São Paolossa vuonna 2019. Samana vuonna intersektionaalisuus-käsitteen kehittäneen oikeustieteilijä ja feministiteoreetikko Kimberlé Crenshawin luento jouduttiin puolestaan keskeyttämään London School of Economicsissa, Lontoossa, häirikön takia.³²

Osa alojen tutkijoista välttelee esimerkiksi eriarvoisuutta tai rasismia koskevia yhteiskunnallisia keskusteluja kokonaan joko valtamedioissa tai sosiaalisessa mediassa, koska yksittäisiin tutkijoihin kohdistuvan vihapuheen ja maalittamisen lisäksi yliopistoihin kohdistuu aseellisen hyökkäyksen uhka.³³

28 Trollaus ja trolli ovat internetin slangisanastoja, jotka tarkoittavat provosoimiseen tähtääviä viestejä tai käyttäjätilejä (Sest ja March 2017).

29 Honkasalo 2020b.

30 Kuhar ja Patternotte 2017.

31 Kalil 2019.

32 Butler 2019; Hemmings 2019.

33 Gunnarson-Payne 2019.

VIHAPUHE EI OLE ENÄÄ ÄÄRILIIKKEDEN MARGINAALI-ILMIÖ VAAN MYÖS KORKEISSA VIROISSA OLEVIEN DEMOKRAATTISESTI VALITTUJEN POLIITIKKOJEN KIELENKÄYTTÖÄ JA TEKOJA.

Vihapuheen yleistymisessä ei kuitenkaan enää ole kyse pelkästään ääri liikkeitä koskevasta marginaali-ilmiöstä vaan myös korkeissa viroissa olevien demokraattisesti valittujen poliitikkojen kielenkäytöstä ja teoista.³⁴ Sosiaalisen median mahdollistaman verkkovihan, häirinnän, maalittamisen ja valheiden levittämisen normalisoiduttua järjestelmälliseksi ja tahalliseksi voidaan puhua yhteiskunnallisesta ongelmasta, joka uhkaa sananvapautta, demokratiaa ja oikeusvaltion periaatteita.³⁵ Vihapuhetta kuitenkin oikeutetaan usein vetoamalla nimenomaan sananvapauteen ja demokraattisiin oikeuksiin. Mitä sitten on sananvapaus ja miksi vihapuhetta puolustetaan sananvapaudella?

SANANVAPAAUS ON IHMISOIKEUS, MUTTA SUOJAAKO SANANVAPAAUS VIHAPUHETTA?

Sananvapaudella on pitkät perinteet eurooppalaisten ja pohjoisamerikkalaisten demokraattisten järjestelmien muodostumisessa ja perustuslaeissa. Sananvapaus ja ilmaisunvapaus moraalisisina ja poliittisina oikeuksina kuuluvat demokratian ehtoihin.³⁶ Arkikielessä sananvapaudella tarkoitetaan usein oikeutta ilmaista jostakin yleisesti omaksutusta näkemyksestä poikkeavaa mielipidettä. Niin ikään arkikielessä sananvapaudella voidaan tarkoittaa myös oikeutta tunneilmaisuuksiin, joka rikkoo sosiaalisia normeja. Historiassa sananvapaus oikeudellisenä käsitteenä on kuitenkin ensisijaisesti tarkoittanut kansalaisten demokraattista oikeutta vastustaa kuninkaan, autoritäärisen johtajan, tyrannin tai Jumalan valtaa.

Yhdysvaltojen perustajiin kuulunut James Madison pohti perustuslakia valmistelemissa artikkeleissaan, esseissään ja kirjeissään 1700-luvun lopulla, että ainoa tapa turvata demokraattinen, kansan vapaaseen tahtoon ja vapauksiin perustuva liittovaltio oli taata laissa oikeus erimielisyyteen ja eri ryhmittymien perustamiseen.³⁷ Vaihtoehtoina hän näki sisällissodan tai monarkian uhkakuvat. Taustalla tässä oli Yhdysvaltojen vuosina 1775–1783 käymä vapaussota Brittiläistä imperiumia vastaan sekä Massachusettsin osavaltiossa vuonna 1786 puhjenneet Daniel Shaysin johtamat aseelliset kapinat eli niin sanottu Shaysin kapina. Kapinan syinä olivat korkea verotus ja kansalaisten velkakriisi. Kapinan aikana Yhdysvalloilla ei vielä ollut osavaltioita yhdistävää perustuslakia.

Madisonin perustuslakia valmistelevat kirjoitukset pohjautuivat 1700-luvulla vaikuttaneeseen, ranskalaisen paroni Montesquieun lakifilosofiseen oppiin vallan kolmi- jaosta. Montesquieun mukaan lainsäädäntövalta, tuomiovalta ja toimeenpanovalta oli erotettava toisistaan, jotta voitiin taata demokratia ja estää tyrannian syntyminen.³⁸ Madisonin mukaan amerikkalaisen demokratian peruselementtien kuten sananvapauden, liikkumisen vapauden, oikeusturvan ja yksityisyyden suojan vaalimisen vastuu oli viime kädessä Yhdysvaltojen kansalaisilla itsellään, ja näin perustuslain oikeutuksen oli pohjaututtava kansalaisten vapaaseen tahtoon ja sopimukseen eikä esimerkiksi Jumalan tai kuninkaan tahtoon. Näin syntyi ajatus Amerikan Yhdysvaltojen kansasta (*We the People*) perustuslain oikeuttavana suvereenina.³⁹

Madisonin ohella Henry David Thoreau ja Thomas Jefferson pitivät sanan- ja ilmaisunvapauden lisäksi kansalaistottelemattomuutta tärkeänä oikeutena, jopa siten, että he oikeuttivat sellaisen hallituksen kumoamisen, joka ei nauttinut kansalaisten luottamusta.⁴⁰ Tämä näkemys perustui keskiajalla eläneen, ranskalaisen Étienne de la Boétien teokseen *Discours de la servitude volontaire ou le Contr'un* (1576).

34 Blassnig, ym. 2019; Kirk & Martin 2017; Persily 2017.

35 Maalittamisella tarkoitetaan mustamaalaamiseen tähtäävää hyökkäystä, jossa useita ihmisiä yllytetään tai kannustetaan yksittäisen henkilön kimppuun sosiaalisessa mediassa. Katso esim. Lakimiesliitto 2019.

36 Sunstein 1993. Katso myös YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus, 19. artikla sekä YK:n ihmisoikeuksien julistus, 19. artikla.

37 Hamilton, ym. 2003 §10.

38 Montesquieu 1994.

39 Helo 2014.

40 Jefferson 1998; Thoreau 2001.

Boétien mukaan kansa itse oikeuttaa diktatuurin tai tyrannian suostuessaan alistumaan vallalle, ja hän näki kansalaistottelemattomuuden vahvimpana keinona diktatuurin kumoamiseksi.⁴¹ Vuonna 1791 Yhdysvaltojen perustuslakiin lisättiin muun muassa Thomas Jeffersonin vaatimuksesta erillinen Bill of Rights -dokumentti, joka turvasi kansalaisten perusoikeudet. Sananvapaus määritellään jo heti Yhdysvaltojen perustuslain ensimmäisessä lisäyksessä (First Amendment).⁴² Koska sananvapaudella ja lehdistön vapaudella on niin suuri merkitys Yhdysvaltojen perustamisen historiassa, siitä on aseenkantoluvan ohella tullut merkittävä osa amerikkalaisten kansallisidentiteettiä.

Sananvapautta pidetään myös Euroopan unionin keskeisenä arvona. YK:n yleismaailmallinen ihmisoikeuksien julistus, YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus, Euroopan ihmisoikeussopimus ja Suomen perustuslaki määrittelevät sananvapauden ja mielipiteenvapauden osaksi ihmisoikeuksia.⁴³ Sananvapaus kuuluu olennaisella tavalla poliittisiin ja yhteiskunnallisiin oikeuksiin. Sananvapaus turvaa oikeuden esittää jyrkkää kritiikkiä tai humoristista pilkkaa esimerkiksi vallitsevaa poliittista valtaa, uskontoa tai virkavaltaa kohtaan. Vihapuhetta ei siis ole mikä tahansa ikävien, aggressiivisten, epämiellyttävien, mauttomien tai virheelliseen tietoon perustuvien mielipiteiden esittäminen. Ideologisesti sananvapauteen liittyy myös oikeus kokoontua, oikeus kansalaistottelemattomuuteen sekä oikeus julkiseen mielenosoitukseen. Sananvapaus on niin ikään edellytys tiedotusvälineiden olemassaololle, ja tiedotusvälineet taas ovat toimivan demokratian kannalta korvaamattoman tärkeitä.

Erityisesti Yhdysvalloissa vihapuhetta pidetään toisinaan valitettavana mutta välttämättömänä hintana, jonka maksamme siitä, että kaikille taataan demokratian kannalta välttämätön oikeus sananvapauteen.⁴⁴ Tässä on ajatuksena, että vihapuhe kuuluu sananvapauden suojan alueelle ja siten pidättäytyminen vihapuheesta on lähinnä moraalinen eikä oikeudellinen kysymys. Vihapuheesta pidättäytymiseen ei siksi voida pakottaa rangaistuksen uhalla. Yhdysvalloissa siis ajatellaan, että vihapuheen kriminalisointi olisi epäoikeudenmukaista, koska se rikkoisi perustuslaillista oikeutta sananvapauteen. Rangaistava vihapuhe kattaisi tässä tapauksessa korkeintaan vain esimerkiksi suorat ja todistetusti vakavasti otettavat uhkaukset.⁴⁵

Vihapuheen ja sananvapauden suora rinnastaminen tässä mielessä on kuitenkin harhaanjohtavaa, koska kyse ei ole nollasummapelistä, jossa mitään muita vaihtoehtoja ei olisi. Sananvapautta ja vihapuhetta tarkastellessa onkin tärkeää huomioida Yhdysvaltain omalaatuinen poliittinen ja oikeudellinen järjestelmä, jossa korkein oikeus (Supreme Court) noudattaa perustuslain ensimmäistä lisäystä hyvin systemaattisesti ja ehdottomasti. EU:ssa taas sananvapauteen liittyy käsitys moraalista vastuusta ja velvoitteista. Sananvapautta rajoitetaan erilaisilla laeilla, jotta esimerkiksi muut ihmisoikeudet, kuten YK:n ihmisoikeussopimuksen oikeus syrjimättömyyteen, tasa-arvoon, ihmisarvoon, kunniaan ja turvallisuuteen, voidaan taata kaikille. Tässä viitekehyksessä ihmisoikeudet ovat kaikille kuuluvia oikeuksia. Näihin oikeuksiin kuuluu sananvapauden ohella oikeus turvallisuuteen, eli esimerkiksi oikeus elää ilman väkivallan uhkaa.⁴⁶ Ihmisoikeudet ovat kansainvälisissä sopimuksissa solmituja oikeuksia, joita sopimuksen allekirjoittaneet valtiot ovat sitoutuneet noudattamaan. Ne eivät siis ole mielipidekysymys. Jos puhe ymmärretään tekemisenä eikä pelkästään ilmaisuna, vihapuheen rajoittaminen lainsäädännöllisin keinoin ei rajoita kenenkään ihmisen oikeutta omiin tunteisiinsa, vakaumukseensa tai ajatuksiinsa. Sen sijaan se velvoittaa rangaistuksen uhalla pidättäytymään tietyistä haitallisista teoista, kuten toisten ihmisten vahingoittamisesta puheella.

41 de la Boétie 2006.

42 The Constitution of the United States of America, First Amendment.

43 YK:n ihmisoikeuksien julistus, 19; YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus, 19. artikla; Euroopan ihmisoikeussopimus, 10. artikla; Suomen perustuslaki, 2. luku, 10. artikla.

44 Heinze 2016; Stone 1994.

45 Howard 2019.

46 Parekh 2012.

MITÄ ARVOJA SILLOIN SUOJELLAAN, JOS ESIMERKIKSI SYSTEMAATTISTA JA JATKUVAA VIHAPUHETTA, TOTUUDEN VÄÄRISTELYÄ TAI VAIKKA MAALITTAMISTA PIDETÄÄN SANANVAPAUTENA, JOLLOIN SANANVAPAAUS VAARANTAA TOISTEN IHMISOIKEUDET?

Sananvapaus ja vihapuhe liittyvät siis kiinteästi toisiinsa ja niiden erottaminen on sekä arkikielessä että oikeudellisesti haastavaa ja tapauskohtaista. Vihapuheeseen puuttuminen, sen kriminalisoinnin laajentaminen, tiukentaminen tai rajoittaminen on jatkuvien ja kiihkeiden väittelyiden aihe. Onko vihapuhe sellaista puhetta, joka kuuluu laissa turvatun sananvapauden alueelle? Ei ole olemassa mitään täydellistä luetteloa siitä, mikä on vihapuhetta ja mikä ei, eikä sellaista tule laatiakaan. Yleensä sananvapauden rajoittamiseen tulee olla hyvin raskaat perustelut, mikä on hyvä asia. Kyse on ennen kaikkea eettisestä kysymyksestä eli arvokysymyksestä: Millaisessa yhteiskunnassa haluamme elää? Väheneekö demokratian arvokkuus, jos vihapuhe kriminalisoidaan? Mitä tulee tehdä, jos joissakin asiayhteyksissä sananvapaus uhkaa rajoittaa muiden ihmisoikeuksien toteutumista tai tukahduttaa tieteen vapauden? Entä mitä jos vihapuhe tekemisenä alkaakin itse asiassa kasvavissa määrin rajoittamaan sananvapauden toteutumista?

Nykypäivän digiverkottuneessa todellisuudessa sananvapaus tulisikin nähdä osana laajempaa oikeuksien verkottunutta kenttää eikä yksittäisenä ja irrallisena oikeutena. Samalla tulisi pohtia julkisessa keskustelussa, mitä itseasiassa tarkoittaa kritiikki ja mitä tarkoittaa palautteen antaminen tai kiittäminen, mitä mielipiteen esittäminen ja mitä väittely? Onko esimerkiksi jonkun henkilön tai ihmisryhmän systemaattinen ja jatkuva julkinen haukkuminen tai ihmisarvon loukkaaminen palautteen antamista tai kritiikkiä? Onko se väittelyä? Onko se ehkä huumoria? Mikä arvo tällaisella toiminnalla ja ilmaisuilla on toimivan ja nimenomaan sananvapauteen perustuvan demokratian turvaamisen kannalta? Mitä arvoja silloin suojellaan, jos esimerkiksi systemaattista ja jatkuvaa vihapuhetta, totuuden vääristelyä tai maalittamista pidetään sananvapautena, jolloin sananvapaus vaarantaa toisten ihmisoikeudet?

VIHAPUHEEN KAAVAMAISUUS

Vähemmän tutkittu piirre verkossa – eli esimerkiksi sosiaalisessa mediassa, keskustelupalstoilla ja blogeissa – julkaistussa vihapuheessa on siellä esiintyvien argumentointivirheiden, näennäisargumenttien ja huterasti perusteltujen argumenttien systemaattisuus. Argumentti koostuu premisseistä ja johtopäätöksestä. Premissit voivat olla vaikkapa väitteitä tai uskomuksia. Virhe argumentoinnissa tarkoittaa, että johtopäätös ei seuraa premisseistä. Huono argumentti taas näyttää muodollisesti oikealta, mutta ei noudata sisällöllisesti hyviä argumentaatiokäytäntöjä, eli se ei esimerkiksi koske itse asiaa vaan hyökkää henkilöä vastaan.⁴⁷ Argumentin muotoon

47 Salmon, 2013.

liittyvät loogiset ongelmat voivat usein olla tahattomia, eli vihapuheen levittäjä ei itse ole tietoinen siitä, ettei esimerkiksi julkaistun kirjoituksen päättelyketju toimi. Vakavammassa tapauksissa – esimerkiksi joissakin oikeisto- ja äärioikeistopuolueiden vaalikampanjoissa ja lehdistötilaisuuksissa – näennäisargumenttien käyttäminen ja hyvän argumentaation sääntöjen noudattamatta jättäminen on yleistä ja tietoista. Argumentit voivat esimerkiksi perustua tahallisesti harhaanjohtaville premisseille.⁴⁸

48 Blassnig et. al 2019.

Mitä väliä sillä sitten on, toimiiko jokin argumentti, eli seuraako johtopäätös premisseistä, jolloin argumentti on loogisesti pätevä? Kyse ei ole filosofisesta pilkunviilaamisesta tai viisastelusta, vaan argumentaatio ja rationaalisuus ovat elintärkeitä esitettyjen väitteiden tai mielipiteiden perustelemissa ja siten koko demokraattisessa kommunikaatiossa ja poliittisessa väittelyssä. Oikea ja pätevä argumentaatio on siis samalla tavalla tärkeää kuin väittelyn perustuminen faktoihin. Näennäisesti pätevilla ja näennäisesti toimivilla argumenteilla taas pystytään manipuloimaan ja ohjaamaan ihmisten ajattelua, käsitystä todellisuudesta ja äänestämisestä tai jopa harhauttamaan ja sumuttamaan ilman, että kyse olisi suorasta valehtelusta tai esimerkiksi valeuutisoinnista. Virheargumenttien tahallinen käyttö on yhtä vakava ongelma kuin totuuden vääristely tai niin sanottujen ”vaihtoehtoisten faktojen” käyttö.

Keskustelu tai väittely näennäisargumentteja ja huterasti perusteltuja argumentteja tietoisesti hyödyntävän henkilön kanssa ei usein johda muuhun kuin väärinymmärryksiin, turhautumiseen, tunteiden kuumenemiseen tai lopulta riitelystä ja kommunikaation murtumiseen, koska keskustelu ei alun perinkään rakennu läpinäkyvyydelle ja rationaalisuuden pelisääntöjen noudattamiselle. Näennäisargumenttien tahallinen käyttö tai hyvien argumentaatiokäytäntöjen tietoinen rikkominen onkin tehokas ja tuhoisa manipulaatiokäytännö.⁴⁹

49 Katso esimerkiksi Humalisto 2016.

Klassisia virheargumentteja ovat muun muassa väärä dikotomia, olkiukko, *ad hominem*, *ad populum*, kalteva pinta ja savusilli eli red herring. Väärä dikotomia tarkoittaa, että kahden asian väitetään olevan toistensa ääripäitä ja että muita vaihtoehtoja ole. Yritetään siis vetää johtopäätös vetoamalla argumentin kannalta liian jyrkkään vastakkainasetteluun. Tarkemmassa tarkastelussa kuitenkin osoittautuu, että näiden kahden vaihtoehdon välissä on muitakin vaihtoehtoja.

Olkiukko tarkoittaa argumenttia, jossa vastakkainen näkemys tai kanta yksinkertaistetaan perusteettomasti tai siitä luodaan karikatyyri. Sen jälkeen hyökätään karikatyyriä eikä alkuperäistä argumenttia vastaan ja väitetään, että alkuperäinen argumentti on kumottu. Olkiukko-argumentointivirheisiin kuuluu myös sanojen laittaminen toisen suuhun. Jos esimerkiksi henkilö A väittää, että maailman hiili-dioksidipäästöt on puolitettava seuraavan kahdentoista vuoden aikana, jotta vältetään vaaralliselta ilmaston lämpenemiseltä ja henkilö B vastaa, että A pelottelee maailmanlopun tulevan kahdentoista vuoden kuluttua, on B esittänyt olkiukko-argumentin.

Usein esimerkiksi Twitterissä käy niin, että jonkun kirjoittamasta twiitistä otetaan jokin lause ja uudelleentwiitataan se asiayhteydestään irrotettuna – eli jaetaan se vääristetynä olkiukkona. Alkuperäisen twiittaajan on sen jälkeen yritettävä korjata asiaa esimerkiksi tarkentamalla, mitä alun perin oli tarkoittanut, jolloin saattaa syntyä loputon vastatwiittailu. Lopulta alkuperäisen twiitin merkitys ja sanoma katoaa ja henkilö, joka kirjoitti alkuperäisen twiitin saattaa saada osakseen vihapuhemyrskyn tai joutua maalittamisen kohteeksi. Olkiukkoa käytetään erityisesti uuvuttamisessa vaientamisen taktiikkana, eli tähdätään siihen, että alkuperäisen twiitin kirjoittaja uupuu eikä enää jaksaa osallistua keskusteluun.

Ad hominem -argumenttivilheet taas vetoavat sellaisiin vastakkaisen näkemyksen omaavan ihmisen henkilökohtaisiin ominaisuuksiin, jotka ovat itse argumentaation

kannalta epärelevantteja. Sen sijaan, että puututtaisiin vastakkaisen näkemyksen esittäneen henkilön argumenttiin, hyökätään henkilöä vastaan, jotta tämä saadaan näyttämään epäuskottavalta, epäluotettavalta tai vastenmieliseltä. Näin väittely henkilöityy. Jos esimerkiksi henkilö A esittää väitteen ja henkilö B yrittää kumota väitteen vetoamalla johonkin henkilö A:n ominaisuuteen, kuten esimerkiksi ulkonäköön, eikä itse argumenttiin, kyseessä on *ad hominem* -argumentti.

Ad hominem poiketen *ad populum* -argumentit vetoavat yleisesti omaksuttuun mielipiteeseen totuutena sen sijaan, että argumentti perusteltaisiin faktoilla. Taustaoletuksena on, ettei enemmistö voi olla väärässä. Jos esimerkiksi premissien uskottavuutta perustellaan vetoamalla kansan mielipiteeseen, kyseessä on *ad populum* -argumentointivirhe. *Ad populum* on lähellä auktoriteettiin vetoamista (*argumentum ab auctoritate*), joka taas tarkoittaa vetoamista joko itseensä tai johonkin muuhun tahoon – esimerkiksi Jumalaan – auktoriteettina tai asiantuntijana ja siten oman näkemyksen itsestään selvään pätevyyteen sen sijaan, että oma näkemys perustellaan hyvien argumentointikäytäntöjen mukaisesti. Autoritääriset johtajat vetoavat usein itseensä auktoriteettina.

Kalteva pinta -argumentti taas perustuu väitteeseen, että hyväksymällä jonkin asian A, siitä erittäin todennäköisesti seuraa liuta muita epätoivottavia asioita B, C, D ja niin edelleen, minkä takia A:ta ei tulisi hyväksyä. Seurauksien ketju nähdään siis lähes kausaalisenä, eli ikään kuin lopputulos olisi välttämätön. Tosiasiassa seurauksien ketju ei kuitenkaan ole perusteltu. Esimerkiksi väite, ”jos työpaikallamme sallitaan toimistokoira, kohta siellä aletaan pitää kenneliä” perustuu kaltevan pinnan virhepäätelmään.

Viimeisenä yllä mainituista argumentaatiovirheiden esimerkeistä on savusilli (*red herring*) eli sumutus tai harhautus. Arkikielessä käytetään myös termiä ”derailing”, eli raiteilta suistuminen. Tällä tarkoitetaan, että keskusteluun tuodaan mukaan jokin argumentin kannalta epärelevantti asia ohjaamaan keskustelua muualle kuin itse asiaan. Vaalitenteissä on tyypillistä, että toimittaja joutuu toistuvasti palauttamaan keskustelun itse kysymykseen, jonka alun perin esitti.

LOPUKSI: MITEN PUUTTUA TIETOISIIN JA TAHALLISIIN ARGUMENTOINTIVIRHEISIIN?

Verkossa ilmenevä vihapuhe ja sen eri ammattimaiset levittämismuodot ja vaikutukset ovat kehittyvä ja kasvava globaali ongelma, josta ei ole riittävästi tutkittua tietoa. Siksi demokratian ja oikeusvaltion turvaamiseksi asiassa tulisi toimia ennaltaehkäisevästi. Pelkkä kriminalisointi ei välttämättä auta, koska suuri osa verkossa tapahtuvasta vihapuheen kylvämisestä, trollaamisesta, solvauksista, uhkailuista, valehtelusta, nöyryytyksestä ja häiriköinnistä noudattaa melko samanlaista, tunnistettavissa olevaa kaavaa, mutta ei täytä mitään rikoksen kriteerejä tai tunnusmerkkejä. Onkin ensisijaisen tärkeää, että vihapuheeseen puututaan nopeasti ja ennaltaehkäisevästi lisäämällä argumentaatio-oppia ja vihapuheargumenttien verkkolukutaitoa. Näin välttytään uuvuttavalta väittelyltä, jossa ehdoiksi asetetaan joko vihapuhe ja sananvapaus tai ei sananvapautta ollenkaan. Vastaväittely saattaa joissakin tapauksissa olla jopa tehokkaampaa kuin kriminalisointi.⁵⁰ Samalla tulisi elvyttää eettinen väittelykulttuuri, jossa eriäviä näkemyksiä ja mielipiteitä esitetään faktapohjaisesti ja pätevään argumentaatioon perustuen. Tätä varten tulisi rahoittaa tutkimusta ja

50 Sunstein 2018.

JOS SUUREMPI OSA IHMISSISTÄ TUNNISTAISI TROLLAAMISEN JA VIHAPUHEEN KAAVAMAISUUDEN, TAVALLISEN SOSIAALISEN MEDIAN KÄYTTÄJÄN OLISI TODENNÄKÖISESTI HELPOMPI PUUTTUA VIHAPUHEESEEN ENNALTAEHKÄISEVÄSTI.

perustaa työryhmiä, jotka keskittyisivät selvittämään trollaamisen ja vihapuheen levittämisen kaavoja ja argumenttivirheitä sekä sitä, miten informaatiotulva vaikuttaa lyhytjännitteiseen, huolimattomaan ja vastuuttomaan keskustelukulttuuriin sekä sosiaalisessa mediassa että valtamedioissa ja politiikassa. Työryhmien tulisi myös pyrkiä jäljittämään, mitkä tahot rahoittavat vihapuheen levittämistä. Sisäministeriön, oikeusministeriön ja opetus- ja kulttuuriministeriön asettaman riippumattoman asiantuntijatyöryhmän loppuraportissa vuodelta 2019 esitetäänkin suosituksena, että vihapuheen vastaiseen toimintaohjelmaan kuuluisi osaamiskeskuksen perustaminen.⁵¹ Onkin tärkeää, että myös valtion tasolla vihapuheeseen puututaan systemaattisesti vasta-argumentoinnilla. Vihapuheen kitkemisen taakka ei voi olla vihapuheen kohteiden harteilla.

Ehdotan, että osaamiskeskuksen yhteyteen perustettaisiin verkossa toimivia, helposti käytettäviä ”miten tunnistat” -argumentaatioklinikoita, ja että argumentaatio-oppi lisättäisiin osaksi sekä koulujen että aikuisten medialukutaidon opetusohjelmia. Jos suurempi osa sosiaalisen median käyttäjistä tunnistaisi trollaamisen ja vihapuheen kaavamaisuuden, tavallisen sosiaalisen median käyttäjän olisi todennäköisesti helpompi puuttua vihapuheeseen ennaltaehkäisevästi tai heti havaitessaan sitä, ja näin myös itse välttää esimerkiksi reagoimasta vihapuheeseen vihapuheella. On siis yhteisen edun mukaista pitää huolta hyvistä argumentointikäytännöistä ja kysyä, minkälaisia arvoja erilaisten argumentaation pelisääntöjen seuraaminen edistää. Samalla vihapuhetta levittävät tahot menettäisivät vakuuttavuutensa ja uskottavuutensa, mikä taas muuttaisi keskustelukulttuuria pitkällä tähtäimellä. Argumentaatio-oppiin voisi myös liittyä tietoa algoritmien toiminnasta, koska osa vihapuheesta on ammattimaisesti tehtäytua ja robottien eikä todellisten ihmisten levittämää. Väittelytaidot tulisi siis demokratisoida niin, etteivät nämä taidot ole ainoastaan korkeakoulutettujen ihmisten etuoikeus, vaan että niitä voisivat hyödyntää kaikki, jotka haluavat osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun. Väittelytaidot ovat tehokas ennalta-ehkäisevä keino puuttua vihapuheeseen ilmiönä, koska kuten vihapuhe, myös vastaväittely on tekemistä, toimintaa ja uudenlaisten merkitysten luomista.⁵²

51 Sisäministeriö 2019.

52 Kiitän Kalevi Sorsa -säätiön, Demarinuorten ja Sosiaalidemokraattisten opiskelijoiden kesäkoululaisia keskustelusta ja kommentteista kesällä 2020 pitämäni esitelmään, johon tämä kirjoitus osittain perustuu. Kirjoituksen pohjana on myös Euroopan neuvoston Helsingissä vuonna 2019 järjestämässä ”Tackling Gender Stereotypes and Sexism” -seminaarissa esittämäni puhe. Puheen tallenne on avoimena verkossa: <https://vimeo.com/328583908>. Kiitän myös Tukholman yliopiston filosofian yliopistolehtori Miira Tuomista kommentteista artikkelin viimeiseen vedokseen.

KIRJOITTAJA

JULIAN HONKASALO (FT, PhD) työskentelee Suomen Akatemian tutkijatohtorina Helsingin yliopistossa.

LÄHTEET

- Anderson, Benedict 2007. *Kuvitellut yhteisöt. Nationalismin alkuperän ja leviämisen tarkastelua*. Suom. Joel Kuortti. Tampere: Vastapaino
- Arendt, Hannah 2016. *Totalitarismin synty*. Suom. Matti Kinnunen. Tampere: Vastapaino.
- Austin, J. L. 2016. *Näin tehdään sanoilla*. Suom. Risto Koskensilta. Tampere: Eurooppalaisen filosofian seura ry.
- Blassnig, Sina, Florin Büchel, Nicole Ernst ja Sven Engesser 2019. Populism and Informal Fallacies: An Analysis of Right-Wing Populist Rhetoric in Election Campaigns. *Argumentation* 33: 107–136.
- Boetie, Étienne de la 2006. *Politics of Obedience: The discourse of voluntary servitude*. Montreal: Black Rose Books.
- Butler, Judith 2019. Judith Butler: the backlash against "gender ideology" must stop. Osoitteessa <https://www.newstatesman.com/2019/01/judith-butler-backlash-against-gender-ideology-must-stop>. Viitattu 20.10.2020.
- Cowan Gloria, Becky Heiple, Carolyn Marquez, Desiree Khatchadouria ja Michelle McNevin 2005. Heterosexuals' Attitudes Towards Hate Speech Against Gays and Lesbians: Old-Fashioned and Modern Heterosexism. *Journal of Homosexuality* 49(2):67–82.
- Euroopan ihmisoikeussopimus, 10. artikla. Finlex: osoitteessa <http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1999/19990063>. Viitattu 1.10.2020.
- Euroopan neuvosto 1997. Recommendation No. R (97) 20 of the Committee of Ministers to member states on "hate speech". Osoitteessa https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=0900001680505d5b. Viitattu 1.10.2020.
- Euroopan neuvosto 2016. Combatting Sexist Hate Speech. Osoitteessa <https://edoc.coe.int/en/gender-equality/6995-combating-sexist-hate-speech.html#>. Viitattu 1.10.2020.
- Gunnarsson Payne, Jenny 2019. Därför attackeras genusvetenskapen. *Dagens arena*, 28.7.2019. <https://www.dagensarena.se/essa/darfor-attackeras-genusvetenskapen/>. Viitattu 1.10.2020.
- Hamilton, Alexander, James Madison ja John Jay 2003. *The Federalist Papers*. New York: Signet.
- Hankes, Keegan ja Alex Amend 2018. The Alt-Right is Killing People. Southern Poverty Law Center publications, 5.2.2018. Osoitteessa <https://www.splcenter.org/20180205/alt-right-killing-people>. Viitattu 1.10.2020.
- Harris, Daniel W. ja Elmar Unnsteinsson 2018. Wittgenstein's influence on Austin's philosophy of language. *British Journal for the History of Philosophy* 26(2): 371–395.
- Heinze, Eric 2016. *Hate Speech and Democratic Citizenship*. Oxford: Oxford University Press.
- Hemmings, Clare 2019. Anti-feminism and collective response. 22.1.2019. Osoitteessa <https://www.lse.ac.uk/gender/news/jan-2019/Anti-feminism-and-collective-response>. Viitattu 20.10.2020
- Helo, Ari 2014. *Yhdysvaltain demokratian synty*. Helsinki: Gaudeamus.
- Herkman, Juha 2020. *Populismin aika*. Tampere: Vastapaino.

- Honkasalo, Julian 2020a. Hyödyttömien hallinnointi: biopolitiikasta talouskriiseihin. Teoksessa *Kuka maailmaa hallitsee?* Tiedekulmapokkari 1. Helsinki: Gaudeamus.
- Honkasalo 2020b. Gender-ideologia ja sivilisaation romahtamisen kuvitteellinen uhka. *Politiikasta.fi*, 1.10.2020. Osoitteessa <https://politiikasta.fi/gender-ideologia-ja-sivilisaation-romahtamisen-kuvitteellinen-uhka/>. Viitattu 2.10.2020.
- Howard, Jeffrey W. 2019. Free Speech and Hate Speech. *Annual Review of Political Science* 22: 93–109.
- Humalisto, Niko 2016. Keskustelu turvapaikanhakijoista on logiikan painajainen. *Politiikasta.fi*, 9.2.2016. Osoitteessa <https://politiikasta.fi/keskustelu-turvapaikanhakijoista-on-logiikan-painajainen/>. Viitattu 1.10.2020.
- Jefferson, Thomas 1998. *The Life and Selected Writings of Thomas Jefferson: Including the Autobiography, The Declaration of Independence & His Public and Private Letters*. New York: Modern Library.
- Kaakinen, Markus ja Atte Oksanen. 2018. Jakautuuko Suomi? osa 10: Verkkovihasta tuli Suomessa valtavirtailmiö. Koneen Säätiön blogi. Osoitteessa <https://koneensaatio.fi/jakautuuko-suomi-osa-9-verkkovihasta-tuli-suomessa-valtavirtailmio-suomi-muistuttaa-yhdysvaltoja-enemman-kuin-euroopan-maita/>. Viitattu 1.10.2020
- Kalil, Isabela Oliveira 2019. "Gender Ideology" incursions in education: Constitutional principles and the secular state. *SUR – International Journal of Human rights* 29, 16 (29): 115–123.
- Kimmel, Michael 2009. *Guyland: The Perilous World Where Boys Become Men*. New York: Harper.
- Kirk, Rita ja Stephanie A. Martin 2017. The Dark Power of Words: Stratagems of Hate in the 2016 Presidential Campaign, teoksessa *The 2016 US Presidential Campaign. Political Campaigning and Communication*, toim. Denton, Robert E. Lontoo: Palgrave Macmillan.
- Kuhar, Roman ja David Paternotte, toim. 2017. *Anti-gender campaigns in Europe: Mobilizing against equality*. Lanham: Rowman & Littlefield.
- Lakimiesliitto 2019. Maalittaminen tulee kriminalisoida. Osoitteessa <https://www.lakimiesliitto.fi/uutiset/maalittaminen-tulee-kriminalisoida/> 1.7.2019. Viitattu 25.10.2020.
- Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta, §7 (8.8.1986/609): Syrjinnän kielto. Osoitteessa <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1986/19860609>. Viitattu 1.10.2020.
- Mattila, Markku 1997. Suomalainen rotuhygieniä. *Tieteessä tapahtuu* 15(8).
- Mattila, Markku 1999. *Kansamme parhaaksi: rotuhygieniä Suomessa vuoden 1935 sterilointilakiin asti*. Väitöskirja, Tampereen yliopisto. Helsinki: Suomen historiallinen seura.
- Montesquieu, Charles Louis de Secondat 1994. *The Spirit of the Laws*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Parekh, Bikhu 2012. Is there a case for banning hate speech? Teoksessa *The Content and Context of Hate Speech: Rethinking Regulation and Response*, toim. Michael E. Hertz ja Péter Molnár. Cambridge: Cambridge University Press.
- Persily, Nathaniel 2017. The 2016 U.S. Election: Can Democracy Survive the Internet? *Journal of Democracy* 28(2): 63–76.

- Perustuslaki, 2. luku, 10. artikla. Osoitteessa <https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1999/19990063>. Viitattu 1.10.2020.
- Pöytäkirja, Reeta, Paula Haara ja Pentti Raittila 2013. *Vihapuhe sananvapautta kaventamassa*. Tampere: Tampereen yliopisto. Osoitteessa <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/103170>. Viitattu 1.10.2020
- Rikoslaki, 11. luku §10 (511/2011): Kiihottaminen kansanryhmää vastaan. Osoitteessa <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2011/20110511>. Viitattu 1.10.2020.
- Salmon, Merrilee H. 2013. *Introduction to Logic and Critical Thinking*. Boston: Cengage.
- Sest, Natalie ja Evita March 2017. Constructing the cyber-troll: Psychopathy, sadism, and empathy. *Personality and Individual Differences* 119(1): 69–72.
- Sisäministeriö 2019. *Sanat ovat tekoja: Vihapuheen ja nettikiusaamisen vastaisten toimien tehostaminen*. Osoitteessa <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-324-264-7>. Viitattu 1.10.2020.
- Soral, Wiktor, Michał Bilewicz ja Mikołaj Winiewski 2017. Exposure to hate speech increases prejudice through desensitization. *Aggressive Behavior* 44 (2): 136–146.
- Stone, Geoffrey R. 1994. Hate Speech and the U.S. Constitution. *East European Constitutional Review* 78: 78–82.
- Sunstein, Cass 1993. *Democracy and the Problem of Free Speech*. New York: Free Press.
- Sunstein, Cass 2018. *#Republic: Divided Democracy in the Age of Social Media*. Princeton: Princeton University Press.
- The Constitution of the United States of America. Osoitteessa <https://www.whitehouse.gov/about-the-white-house/the-constitution/>. Viitattu 1.10.2020.
- THL 2019. Lasten ja nuorten hyvinvointi – Kouluterveyskysely 2019. Osoitteessa <https://thl.fi/fi/tilastot-ja-data/tilastot-aiheittain/lapset-nuoret-ja-perheet/lasten-ja-nuorten-hyvinvointi-kouluterveyskysely-2019>. Viitattu 1.10.2020
- Thoreau, Henry David 2001. *Henry David Thoreau: Collected Essays and Poems*. New York: Library of America.
- Tsesis, Alexander 2002. *Destructive Messages: How Hate Speech Paves the Way for Harmful Social Movements*. New York: New York University Press.
- Wittgenstein, Ludwig 1999. *Filosofisia tutkimuksia*. Suom. Heikki Nyman. Juva: WSOY.
- Yhdenvertaisuuslaki, 3. luku §14 (1325/2014): Häirintä. Osoitteessa <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141325>. Viitattu 1.10.2020.
- YK:n ihmisoikeuksien julistus, 19. artikla. Osoitteessa <https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=fin>. Viitattu 1.10.2020.
- YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus, 19. artikla. Finlex Valtiosopimukset 8/1976: osoitteessa <http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1976/19760008>. Viitattu 1.10.2020.
- Yle, 2.4.2019. Nyt ”maalitetaan” tuomareita ja syyttäjiä – Vaaliehdokkaat haluavat vihapuheen rikoslakiin, mutta kaikille linjan kiristäminen ei sovi. Osoitteessa <https://yle.fi/uutiset/3-10718671>. Viitattu 1.10.2020.

Impulsseja-sarjan uusimpia julkaisuja

SINISALO, Samuli: 'Työajan lyhentämisen ekologiset vaikutukset' Kesäkuu 2020 (20 s.)

HIRVOLA, Matti: 'Digitalisaatio muuttaa maailmaa. Miten työväenliikkeen pitäisi vastata haasteeseen Pohjolassa?' Maaliskuu 2020 (19 s.)

MOISIO, Matleena & TYNKKYNNEN, Oras: 'Mitä jokaisen on hyvä tietää Pariisin Ilmastopöytäkirjasta?' Maaliskuu 2020 (23 s.)

KAUPPINEN, Antti: 'Mistä puhumme, kun puhumme eriarvoisuudesta?' Helmikuu 2020 (25 s.)

MOISIO, Matleena & TYNKKYNNEN, Oras: 'Mitä jokaisen on hyvä tietää EU:n ilmastopolitiikasta?' Marraskuu 2019 (19 s.)

NÄÄTÄNEN, Ari-Matti: 'Globalisaatio. Hyvinvointivaltion tuhoaja, pelastaja vai sivustaseuraaja?' Syyskuu 2019 (19 s.)

PUHAKKA, Aatu: 'Sosiaalinen investointi. Käsite ja mahdollisuudet hyvinvointivaltion uudistamiselle' Toukokuu 2019 (21 s.)

KOKKO, Jani: 'USA:n 2018 välikausi ja 116. kongressi' Toukokuu 2019 (25 s.)

PENNY, Kaisa (toim.): 'Naiset ja EU' Huhtikuu 2019 (32 s.)

'Nuorisotakuu Suomessa ja Euroopassa – Lyhyt katsaus nuorten osallisuuteen' Huhtikuu 2019 (17 s.)

RISTELÄ, Pekka: 'Sosiaalinen Eurooppa. Vähimmäisnormeja vai politiikkaohjausta?' Helmikuu 2019 (16 s.)

SINISALO, Samuli & SPASOV, Aleksandar Lj.: 'Finnish EU presidency and the enlargement in the Western Balkans' Tammikuu 2019 (26 s.)

ALAJA, Antti: 'Yrittäjyliopisto – kriittinen katsaus' Tammikuu 2019 (15 s.)

HOLMGREN, Markus: 'Euraasian talousunioni ja sen vaikutukset Suomeen' Joulukuu 2018 (24 s.)

MATTILA, Maija: 'Alustatalous ei ole jakamistaloutta (välttämättä)' Lokakuu 2018 (15 s.)

KALEVI
SORSA
SÄÄTIÖ